

UOT 796:078

Z.Vəliyeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
AZ 1000, Bakı ş., Üzeyir Hacıbəyli küçəsi, 68
e-mail:zenfira79@gmail.com

MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARIN İNKİŞAFININ İZLƏNİLMƏSİ VƏ DƏYƏRLƏNDİRİLMƏSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR

Açar sözlər: dəyərləndirmə, nailiyyət, təlim mühiti, test

Bu məqalədə məktəbəqədər yaşlı uşaqların inkişafının izlənilməsi və qiymətləndirilməsindən bəhs edilir. Dəyərləndirmə təlim-tərbiyə prosesini təkmilləşdirməyə, təlim prosesinin səmərəliliyini yüksəltməyə, uşaqların inkişafının izlənilməsi onların mənimsədiklərini, öyrəndiklərini, bildiklərini və onlarda hansı əxlaqi keyfiyyətlərin formalaşdığını müəyyənləşdirməyə şərait yaradır. Nailiyyətlərin dəyərləndirilməsi prosesində uşaqlar hamılıqla iştirak etməlidir. Tərbiyəçi uşaqların nailiyyətlərini izləyib dəstəkləyərkən onların yaş və fərdi, psixi xüsusiyyətlərini mütləq nəzərə almalıdır.

З.Велиева

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К МОНИТОРИНГУ И ОЦЕНКЕ РАЗВИТИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ

Ключевые слова: оценка, достижение, учебная среда, тест

В этой статье рассматривается мониторинг и оценка развития дошкольников. Оценивание создаёт условия для усовершенствования процесса обучения – воспитания, повышения продуктивности процесса обучения, исследования развития детей, их усвоения, изучения, знания и определяет формирование у них моральных качеств. Все дети вместе должны участвовать в процессе оценивания достижений. Воспитатель, следя и поддерживая достижения детей, обязательно должен учитывать их возрастные и индивидуальные психические качества.

Z.Valiyeva

MODERN APPROACHES TO MONITORING AND EVALUATION OF THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL AGED CHILDREN

Key words: *assessment, achievement, training environment, test*

This article deals with the monitoring and evaluation of the development of preschool children. Assessment improves upbringing training process, raise the effective of training process and creates situation to follow children`s growth, how they appropriate, learn, know and determine to form of morality quality. Children must take part in process of achievement cost. The tutor have to watch and support the children`s achievement and take into account their age and individual mental characteristics.

Məktəbəqədər təhsil sahəsində təhsil islahatının həyata keçirildiyi hazırkı şəraitdə pedaqoji kadrlara, xüsusən tərbiyəçilərə olan tələbatlar dəyişir. Şəxsiyyətyönümlü kurikulumların tətbiqi tərbiyəçilərdən uşaqyönümlü fəaliyyət mexanizmlərinin tətbiq olunmasını, ən müasir pedaqoji texnologiyalara istinad olunmasını tələb edir. Bunların daha uğurlu tətbiq olunmasını həyata keçirmək üçün birinci növbədə tərbiyəçilərin müasir şəraitdə fəaliyyəti ilə bağlı aydın təsəvvürə malik olmaları, onların peşəkarlıq və səriştəliliklərinin artırılması vacibdir. Dəyərləndirmə müşahidə prosesi, qeydlərin aparılması, böyümə və inkişafın izlənməsinin nəticələrinin sənədləşdirilməsidir. Bu, fasiləsiz bir prosesdir və çoxsaylı resurslar cəlb edir. Uşaqlar təlim nailiyyətlərini müxtəlif yolla nümayiş etdirirlər. Münasib qaydada seçilmiş vaxt, uşağın əhval-ruhiyyəsi, verilən sualların xarakteri, məzmunu ilə uşağın tanışlığı, uşağın təlim dilini asanlıqla dərk etməsi nəticələrə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Müasir məktəbəqədər təhsildə irəli sürülən qiymətləndirmə strategiyaları kiçik yaşlı uşaqların bilmədiklərini və bacarmadıqlarını təkcə aşkar etməyə deyil, onların bilmədikləri və bacarmadıqlarını göstərməyə yönəldilməlidir. Qiymətləndirmə uşaqda mənfi hisslər oyatmadan, emosional şəraitdə aparılmalı, onda özünəinam hissini artırmalıdır. Fəaliyyət məhsullarının qiymətləndirilməsi uşağın şəxsiyyətinə yönəldilməməli, uşağa sevgi və məhəbbət bəslənilməlidir. Qiymətləndirmə:

- uşaqların bilmədiklərini və ya bacarmadıqlarını aşkar etməyə deyil, bilik və bacarıqlarını göstərməyə xidmət edir;
- tərbiyəçilərin planlaşdırdıqları məşğələlərin və tətbiq etdikləri təlim strategiyalarının təcrübədə nə dərəcədə səmərəli olduğunu müəyyən etməyə, habelə məktəbəqədər yaşlı uşaqların nəzərdə tutulan təlim nəticələrinə nail olmalarını təmin etmək üçün lazım olan dəyişiklikləri həyata keçirməyə imkan yaradır;

- uşaqda mənfi hisslər oyatmadan, onun özünəinamını və irəli getmək səylərini möhkəmləndirərək müsbət emosional şəraitdə aparılır;
- uşaqların təlim fəaliyyətinə dair toplanmış müxtəlif formalı dəlillərə əsasən vaxtaşırı aparılır;
- hər bir uşağın xüsusi ehtiyaclarına, öyrənmə üsuluna və inkişaf mərhələsinə həssaslıqla yanaşmanı əks etdirir.

Qiyətləndirmə - məktəbəqədər yaşlı uşaqların inkişafı, nailiyyətləri və xüsusi ehtiyacları haqqında məlumatın toplanması və dəyərləndirilməsi prosesidir. Qiyətləndirmə zamanı uşağın hərəkət və davranışları, müəyyən şəraitdə fəaliyyətinin nəticələri qiyətləndirmənin obyektinə çevrilir; qiyətləndirmə zamanı uşağın hərtərəfli inkişafı nəzərə alınır; uşaqlar özlərinin və yoldaşlarının nailiyyətlərinin qiyətləndirilməsi prosesində iştirak edir; uşağın mövcud və əvvəlki nəticələri arasında müqayisə aparılır; uşağın valideynləri və təhsil mütəxəssisləri ilə əlaqə saxlanılır və hər bir uşağın nailiyyətləri müntəzəm olaraq izlənilir. (2, s.70)

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların sərbəst gördüyü və düzəltdiyi hər bir əl işi onun nailiyyəti hesab oluna bilər. Necə hazırlanmasından asılı olmayaraq bu nailiyyətlər tərbiyəçi və valideynlər tərəfindən mütləq dəyərləndirilməlidir. Bu dəyərləndirmə uşağın gələcəkdə daha ciddi fəaliyyət növlərini mənimsəməsi və həyata keçirməsi üçün bir başlanğıc olur ki, təlim-tərbiyənin ahəngdar və uğurlu inkişafı da məhz ondan asılıdır. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində üç növ qiyətləndirmədən istifadə olunur:

1. Diaqnostik (ilkin) qiyətləndirmə - sentyabr-oktyabr aylarında təlim məşğələlərinin əvvəlində uşaqların ilkin inkişaf səviyyələrini, ehtiyaclarını müəyyənləşdirmək məqsədi ilə aparılır.

2. Formativ (cari) qiyətləndirmə – uşaqların ümumi inkişafının müntəzəm izlənilməsi və istiqamətləndirilməsi məqsədilə aparılır.

3. Summativ (yekun) qiyətləndirmə - “summativ” termini ingilis dilində “sum up”, yəni müəyyən müddətin və ya işin yekunu, xülasəsi deməkdir. Bu qiyətləndirmə müəyyən vaxtda aparılmış müşahidələri əhatə edən uşağın inkişafının ümumiləşdirilmiş xülasəsi deməkdir. Məktəbəhazırlıq qrupunda ildə 2 dəfə summativ qiyətləndirmə aparılır. Məqsəd uşaqların nailiyyətlərini qiyətləndirmək, ibtidai təhsilə keçidi asanlaşdırmaqdır.

Diaqnostik qiyətləndirmə zamanı uşaqlar haqqında toplanan məlumat onların inkişafında mövcud olan fərqləri aşkar edir və təlimin planlaşdırılması üçün şərait yaradır. Diaqnostik mərhələdə toplanan məlumatlar gələcəkdə uşağın inkişafının izlənilməsi və müqayisələrin aparılması üçün indikatorlar yaradır. Formativ qiyətləndirmə müntəzəm şəkildə, müəyyən intervallarla gündəlik baş verən qiyətləndirmədir. Məqsəd uşaqların necə öyrənməsini və inkişaf etməsini müəyyənləşdirməkdir. İnkişafa dair yekun hesabat 6 yaşın

sonunda uşağın inkişaf və təliminin qiymətləndirilməsi ilə bağlı hazırlanır. Uşaq bu hesabatla məktəb təliminə hazırlaşır.

Uşağın məktəb təliminə hazırlanması məktəbdə təhsilin ilkin mərhələsində müvəffəqiyyətli təlimə zəmin yaradır. Uşağın təhsilini müvəffəqiyyətlə başa vurması məhz bu başlanğıcdan çox asılıdır. Uşaqların məktəbə hazırlanmasının əsas vəzifəsi:

- Uşağın hərtərəfli: fiziki, əqli, mənəvi, əmək və s. inkişafına hazırlıq
- Məktəbdə öyrənəcəyi fənlərin mənimsənilməsinə hazırlıq

Məktəbə hazırlıq kiçik qruplardan başlanır. Sonralar isə mürəkkəbləşir və məktəbə hazırlıq qrupunda ciddi şəkildə alır.

Rus psixoloqu L.S.Viqotski 6 yaşlı təlim üçün – “məktəb yetişkənliyi” yaşını adlandırmışdır.

Məktəbə gedəcək uşağın dərk etmə səviyyəsini, təfəkkürünü, mənəvi inkişafını və s. müəyyənləşdirmək üçün tərtib edilən testlər müəyyən tələblərə cavab verməlidir:

- testin yerinə yetirilməsinə çox vaxt sərf olunmamalıdır;
- cavab birmənalı olmalıdır;
- verilən sual düzgün qoyulmalıdır;
- cavab qısa olmalıdır;
- təcrübədə istifadə üçün yararlı olmalıdır və s.

Məktəb yaşına çatmış uşaqları yoxlamaq məqsədilə tərtib edilmiş testlər psixoloji və pedaqoji sınaq növlərindən biridir.

Uşaqları məktəbə hazırlamaq və müxtəlif müsbət keyfiyyətlərin inkişafı və formalaşması məqsədilə testləri aşağıdakı kimi formalaşdırmaq olar:

- idrakın inkişafı üzrə:
- nitq inkişafı üzrə;
- savad inkişafı üzrə;
- ətraf aləmlə tanışlığın inkişafı üzrə;
- sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı üzrə və s.

1. Uşaq şəxsiyyətinin müxtəlif keyfiyyətlərinin inkişafı üzrə:

- hafizənin;
- təfəkkürün;
- xarakterin və s.

2. Uşaq şəxsiyyətinin tərbiyəlilik səviyyəsi üzrə testlər:

- əxlaqi;
- sosial və digər keyfiyyətləri müəyyənləşdirmək və formalaşdırmaq məqsədilə və s.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaqlarla keçirilən pedaqoji prosesdə yuxarıda sadaladığımız testlərin digər testlərlə əlaqələndirilməsi müsbət sərəmə verir və nəticələrin düzgünlüyünü aşkar edir. Bağçalarda təşkil edilən təlim

tərbiyəçinin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən məqsədyönlü pedaqoji fəaliyyətdir. Təlim prosesində uşaqlar yaşlarına uyğun bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnməklə tərbiyə olunur və təhsil alırlar. Uşaqlar üçün hazırlanan testlər təlim, təhsil və uşaq tərbiyəsinin inkişafına uyğun olmalıdır. Müxtəlif fəaliyyət prosesində tərbiyəçi proqram bölmələrini, metodik vəsaitləri və s. mükəmməl öyrənməli, təlimin məqsəd və vəzifələrini yaxşı bilməlidir. Yalnız belə olduqda o, məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün düzgün pedaqoji tələblərə uyğun testlər hazırlaya bilər.

Uşaqların öyrənmə səviyyəsini yoxlamaq didaktik prosesin bütün mərhələlərində tətbiq olunur. Bunun köməyi ilə bilik, bacarıq və vərdislərə ilkin, cari, tematik və yekun nəzarət həyata keçirilir, uşaqların inkişafı, nailiyyətləri izlənilir və dəyərləndirilir.

Cari nəzarət uşaqların bilik və bacarıqlarının izlənməsi, nöqsanların aşkar edilməsinə köməklik edir. Testlər 4-5-dən artıq olmamalı, o, uşaqların əldə etdikləri bilik, bacarıq və əxlaqi keyfiyyətlərin əsas əlamətlərini əhatə etməlidir.

Tematik nəzarət zamanı hazır tapşırıqlardan (testlərdən) istifadə olunması məsləhətdir.

Yekun nəzarət ilin sonunda təkrar şəkildə həyata keçirilir. Məqsəd uşaq bağçası proqramı əsasında keçirilən materialların sistemləşdirilməsi və ümumiləşdirilməsidir.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində çalışan tərbiyəçilər testlər tərtib edərkən ənənəvi və müasir forma və metodları uşaqların yaş və fərdi xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırmalıdır.

Uşaqlar testləri yerinə yetirərkən çətinlik çəkərsə, ona köməklik etmək olar, amma onun əvəzinə icra etmək olmaz. Əgər testlərin nəticələri tam qənaətbəxş deyilsə təəssüflənmək və ya əsəbləşmək olmaz. Tərbiyəçi bunun səbəbini aşkar edib, uşağa əlavə suallarla müraciət edib ona fərdi yanaşmalıdır. 6 yaşa qədər uşaqlar artıq ilin sonunda aşağıdakıları bacarmalıdırlar:

- İdrakın inkişafı:

- Nitq inkişafı üzrə: hərf və səsləri fərqləndirmək; hecalar, hecalardan sözlər, sözlərdən cümlələr, cümlələrdən mətnlər qurmaq; dinləyib-anladığı fikrə münasibət bildirmək; şəkillər əsasında fikrini şərh etmək; sadə nitq etiketlərindən istifadə etmək; sadə oxu bacarıqlarını tətbiq etmək; əlamət, keyfiyyət, hiss bildirən və s. sözlərdən istifadə etmək və s.

- Ətraf aləmlə tanışlıq üzrə: canlı və cansız obyektləri düzgün qavramaq; ilin fəsillərində, havada və s. fərqli və oxşar cəhətləri, əlaqələri bilmək; müxtəlif materialları bir-birindən fərqləndirmək; ailə və vətən haqqında sadə biliyə malik olmaq və s.

- Sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı üzrə: on dairəsində sayma, hesablama və ölçməni bacarmaq; hesablama işarələrini, əşyaların uzunluğunu, dairəni, üçbucağı, kvadratı və s. fərqləndirməyi bacarmaq; əşyaları əlamətlərinə, vaxtı saata görə müəyyən etmək və s.

- Uşaq şəxsiyyətinin tərbiyəlilik səviyyəsinə və sosial-emosional inkişafına görə: öz fəaliyyətini sosial normalara uyğunlaşdırmaq; özünə nəzarəti nümayiş etdirmək; hərəkətləri üçün məsuliyyətli olmaq; çətinlikləri qəbul edib, problemlərin həllinə çalışmaq; özünün və başqalarının qayğısına qalmaq, rejimə riayət etmək və s.

Təcrübə göstərir ki, uşağın məktəbə hazırlanması işində tərbiyəçilərlə yanaşı valideynlərin də rolu böyükdür. Bu, pedaqoji maarifin səviyyəsindən çox asılıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Kərimov Y.Ş. Uşaq məktəbə gedir. Bakı, 2002
2. Şirzadova M.H. və b. Altı yaşlı uşaqların məktəbə hazırlığı üçün testlər. Bakı, 2007
3. Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsilin yeniləşməsi proqramı. Bakı ,2007
4. Azərbaycan Respublikasında təhsil proqramı (kurikulum). Bakı, 2011
5. Rüstəmov N və Mursaqulova R. Məktəbəqədər pedaqogika. Bakı, 2012

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 18.10.2018

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 12.12.2018

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 27.12.2018

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru Pərişan Həsənova

ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 sayılı qərarı ilə çap olunur.